

Descartes Felsefesinde Cogito ve Tanrı'nın Konumunun Bilgi ve İnanç Konusuna Etkisi

The Influence of Cogito and Position of God to Subjects of Knowledge and Belief in Descartes' Philosophy

NACİYE ATIŞ

Mersin University

Received: 05.05.15 | Accepted: 15.06.15

Abstract: Metaphysics of Descartes is the first and preparation science of his philosophy. Because, Descartes makes epistemology. Descartes proves principles of this philosophy by metaphysics. These principles provide subject and assurance for accuracy of epistemology. Descartes says that cogito is the subject of epistemology and existence of God is the assurance for accuracy of it. Descartes calls these existences as substances in his metaphysics. These substances are two main, and the most important, existences of the philosophy of Descartes. This philosophy can not be made unless these two existences a reproven. Cogito is the contemplating and God is the creator existence of this philosophy. The relationship between these two existences in Descartes' metaphysics influences how knowledge and belief are considered. That is why the importance of relationship between these two existences in Descartes' philosophy is discussed in this paper. How does human being, who does everything as a thinking existence, form his relationship with knowledge and belief. The objective of this study is to understand the subject of knowledge and belief, by evaluating factors lying behind them, in Descartes' philosophy.

Keywords: Metaphysics, epistemology, cogito, God, substance, essence, knowledge, belief.

Giriş

Descartes felsefesinde cogito ve Tanrı kavramları metafizik biliminin konusudur. Metafizik içerisinde cogito sonlu ruhsal töz, Tanrı ise sonsuz töz olarak yer alır. Sonlu töz cogito (düşünen varlık), Descartes metafiziğinin ilk ilkesidir. Metafizik, bu ilkenin ispatı ile başlar. Bu ispat, metafiziğin hareket noktasının yaratıcı neden değil ilk ilke olduğunu gösterir. Yaratıcı neden olan Tanrı'nın varlığının ispatı, düşünen varlığının ispatından sonra yapılır. Metafizikte varlıkların ispatlanma sırası, Descartes'ın felsefe yapma amacının sonucudur. Descartes'a göre insan felsefeyi ihtiyacı olan hakikatin bilgisine ulaşmak amacıyla yapar. Bu amaç için metafizik ilkeler, hakikatin bilgisinin dayanağını kurar. Bu nedenle Descartes, metafiziğin insan için gerekli olan hakikatin bilgisinin ilkelerini ispatlayan bilim olduğunu söyler.

Descartes'e göre felsefe yapmak insanın amacı olduğu için, metafiziğin öznesinin insan olması gerekir. Ancak bu insan, düşünen varlık olduğunun bilincinde olan insandır. Bu insan, bilgi amacı için metafiziği hazırlık bilimi, kendisini metafiziğin öznesi, Tanrı'yı da özne olmasının dayanağı ve bilgisinin güvencesi olarak kabul eder. Bu da Descartes'ın metafiziğinde Tanrı kavramına inanç değil bilgi amacıyla yer açtığının gösterir. Bunun sonucunsa Descartes metafiziği tanrıbilim ile değil Tanrı kavramı ile çalışan bilim olur. Descartes'ın, metafiziği insanın bilgelik ideali için yapması ve Tanrı kavramını bu idealin güvencesi olarak görmesi, Descartes felsefesinde bilgi ve inanç konusunu nasıl etkiler? Bu yazının amacı, Descartes'ın felsefe yapma amacı doğrultusunda tözlerin konumlarını metafizik bilim içerisinde etkinlikleriyle belirlemesi, felsefesinde bilgi ve inanç ilişkisini nasıl etkilediğini anlamaya çalışmaktır.

1. Metafiziğin Tanımı ve Yeri

Descartes felsefesinde metafizik, felsefenin ilkelerini ispatlayan bilimdir. Felsefenin bilgisi ancak bu ilkeler ile hakiki bilgi olur. Metafizik, böylece ilkelerini ispatlayarak felsefenin hakikatin bilgisini elde etmesini sağlayan temel bilim olur (Descartes, 1983: 34). Descartes'ın bu bilgi için metafiziği temel bilim olarak kullanma nedeni, hakikatin bilgisinin sadece ilk nedenleri bilmekle elde edildiğini düşünmesidir (1983: 34). Bu metafizik, bilginin ilkelerinin bilginin ilk nedenleri olduğunu gösterir (Cotting-

ham, 1988: 33). Metafizik bilginin ilk nedenlerini içermesinden dolayı temel olması Descartes felsefesinin ilk bilimi olması anlamındadır. Metafiziğin ilk bilim olarak kabul edilmesi felsefenin kapsadığı bilimlerden sadece birisi olduğunu gösterir. Descartes, metafiziğin felsefenin ilk bilimi olduğu kabulünün felsefe için yeni bir durum olduğunu söyler (1983: 8).

Metafizik yeni durum ile bilimlerin bilimi olarak soyut düşünmenin ulaşacağı son noktayı temsil etmez. Aksine felsefenin yapılmasını olanaklı kılan ilk ve temel soyut bilim olarak kabul edilir. Soyut bilim, ilk ve temel olduğu için yapılmak istenen felsefenin tamamını değil sadece ilkelerini kapsar. Bunun sonucunda metafiziğin Descartes felsefesinde hakikatin bilgisini temsil etmediğini söyleriz. Descartes felsefesinde hakikatin bilgisini metafizik, fizik, tıp, teknik ve ahlaktan oluşan bilimler birlikte temsil eder. Hakikatin bilgisini elde etmek sadece metafizik ve fizik gibi soyut bilimleri değil tıp, teknik ve ahlak gibi pratik bilimleri de gerektirir (1983:34). Bu gereklilik, felsefe içerisinde metafiziğin sadece ilk ve hazırlık bilimi olarak yer almasına neden olur (1983: 44).

2. Metafiziğin İlkelerin Bilimi Olarak Önemi

Descartes felsefesinde metafiziğin yeri bilginin ilkelerini ispatlayan bilim olarak kabul edilmesinin sonucudur. Bu sonuç, Descartes'ın felsefe yapma amacı için metafiziğin zorunlu olarak ilk ve hazırlık bilim olması gerektiğini gösterir. Metafizik böyle bir bilim olarak kabul edilince ilkelere de felsefi veya bilimsel sistemin başlangıç noktası ya da temel aksiyomu olarak kullanılır (Cottingham, 1988: 32). İlkenin sistemin temel aksiyomu olması varlıkların var olduklarının ilkelerden hareketle gösterilmesidir. Sonlu düşünme ve yer kaplama ilkesi ile ruh ve beden, sonsuz düşünme ilkesi ile de Tanrı'nın varlığı gösterilir. İlke ve varlık arasında böyle bir ilişki kurulmasının nedeni ilkelerin, varlıkların öz nitelikleri (*attributes*) olarak kabul edilmeleridir. Descartes, bir öz nitelik varsa onu taşıyan bir varlığın olduğunu söyler. Ona göre yokluğun öz niteliği olamaz (1983: 52).

Böylece Descartes felsefesinde öz nitelik tözün doğasından ayrılmayan ve ayrılmadığı için de tözü kendisi yapan nitelik olarak kabul edilir. Öz nitelik bu anlamıyla tözün özüdür (*essence*). Öz nitelik, tözün özünü anlatan ve diğer bütün niteliklerinin çıkarıldığı niteliktir. Descartes buna örnek olarak sonlu ruh ya da bedene atfedilen bütün niteliklerin düşün-

mek ve yer kaplamak öz niteliğinden çıktığını söyler (1983: 53). Bu da öz olmadan tözün ispatlanmayacağını gösterir. Öz, tözün tanımı için zorunludur (Schiffer, 1976: 22). Tözün ispatı için özün zorunlu olması özü, tözlerin varlığının ispatının dayanağı yapar. Özcülük bu sayede Descartes felsefesinde tözün ilkeyle ispatlanmasının olanağı olur (Descartes, 1983: 53). Bu söylediğimiz aynı zamanda metafiziğin ilkelerin bilimi olarak kabul edilme nedenini oluşturur. Felsefede tözlerin konumu ancak böyle bir metafizik ile gösterilir. Descartes burada tözün konumunu etkinliğiyle ispatlar. Bu nedenle metafizik içerisinde varlığın ne olduğunun sorusunun yanıtı, varlığın etkinliğinin ne olduğu açıklamasıyla verilir. Sonlu ruh varlığının etkinliği düşünmek, sonsuz ruh varlığının ki yaratmak, sonlu bedenin ki ise yer kaplamaktır.

Descartes metafiziğinde tözlerin özleri aracılığıyla ispatı felsefe içerisindeki konum ve etkinliklerinin ne olduğunu da açıklar. Tözlerin felsefe içerisindeki etkinliklerinin açıklaması bilimlere ile yapılır. Descartes bu nedenle felsefenin, birlikte çalışan teorik ve pratik bilimlere kapsadığını söyler. Felsefenin kapsadığı bilimlere, bir şeyin bilinmesi konusunda gerekli olan iki şeyi sağlar. Birincisi bilen özne, ikincisi de bu öznenin bilgisinin konusu (Sarkar,2003:3). Bilimler ilk olarak felsefenin öznesi olan varlığı, ikinci olarak bu varlığın ve her şeyin yaratıcı nedeni olan varlığı, üçüncü olarak da bilimin konusu olan varlığı ispatlar (2003: 41). Teorik bilimlerin ilki olan metafizik, varlıkların tözselliklerini ispatlar. İkinci bilim olan fizik, maddi nesnelere konu edindir. Pratik bilimlerden ahlak bilimi ruhun ihtiyaçlarını, tıp bedeninin sağlığını, teknik ise yer kaplayan maddenin nasıl düzenleneceği konusunu ele alır.

Descartes felsefesinde konuları, bilimlerin, metafiziğe bağlı ve onu izleyen şekilde yerleştiğini gösterir (2003: 18). Bunun nedeni Descartes'ın felsefesinin işleyişini hakikatin bilgisini elde edecek şekilde düzenlemesidir. Descartes, hakikatin bilgisinin bilgeliğin bilgisini temsil ettiğini söyler (Descartes, 1983: 53). Bileliğin bilgisi Ona göre insanın kendisi için aradığı bilgidir. Descartes bu nedenle insanın felsefe yapma amacının hakiki bilgi arayışı olduğunu söyler (1983: 53). Felsefe yapma amacı, yapılan felsefenin sadece hangi bilimden değil hangi ilkedan başlaması gerektiğini belirler. Bu amaçtan dolayı ilk ilke felsefeyi kendisi için arayan insan olmalıdır. İlk ilke, felsefe yapacak olan insanın nasıl bir varlık olduğunu

açıklar. Bu insan, düşünen varlıktır (*res cogitans*). Felsefe yapacak insan, düşünen varlık olduğu için metafizik bilimin öznesidir (Sarkar, 2003: 20).

3. Metafizik İlkelerin İspat Sırasının Önemi

Felsefe yapacak insanın düşünen varlık olduğu, düşünme ilkesi ile ispatlanır. Düşünme ilkesi, sonlu ruhun özünü gösterir. Descartes'a göre bu ilkeye dayanarak düşünmenin ruha özgü olduğunu ve ondan ayrılmadığını söyleriz. Sonlu ruhun düşünmesi bu nedenle sürekli (Descartes, 1998: 157). Ruh, süreklilik içerisinde düşünmenin değişik tarzlarını ortaya koyar. Bu tarzlardan birisi de şüphe etmektir. Şüphe etmek, düşünmenin ilk ve aracısız çalışma şeklidir. Descartes'a göre şüphe, gerçeği arayan her insanın, bir kez yaşaması gereken düşünme etkinliğidir (Descartes, 1983: 1). Bu etkinlik, sonlu ruha özünün düşünmek olduğunu ve bu özün Descartes metafiziğinin başlayacağı kesin ve sağlam hareket noktası olduğunu buldurtur. Descartes, felsefenin böyle bir noktadan başlaması gerektiğini düşündüğü için düşünmenin ilk çalışma şeklinin şüphe etmek olduğunu söyler (Cottingham, 1988: 39).

Böylece şüphe etmek Descartes felsefesinde, felsefe yapacak varlığın, hareket noktasından emin olma aracı olarak kullanılır. Descartes bu araç ile düşünen varlığı, şüphe edilen her şeyden kavramsal olarak ayırır. Bu ayırma nedeni ile düşünen varlık, şüphe edilebilir her şeyden ayrı, şüphe edilmeyen ilk öncül olur (Bockover, 2007: 114). Descartes felsefesinde insan bu ayırmanın sonucunda bütün bilgisini kaynaklarıyla eleştiri süzgecinden geçirir (1983: 51). İnsanın bütün bilgisi ve kaynaklarına yönelen şüphe, her şeyi yıkar. Descartes bu yıkımla şüphenin, şüphe eylemini gerçekleştiren varlık dışındaki her şeye yöneltilmesi gerektiğini gösterir (1998: 149-150). Şüphe, şüphe eden varlığa uygulandığı zaman bu eylemi gerçekleştiren varlık ortadan kalkar. Şüphe, felsefe yapmanın kesin ve sağlam hareket noktasını bulmanın aracı olduğu için böyle bir sonuca neden olamaz. Araç sadece düşünme öz niteliğine sahip varlığı, şüphe götürmez bir şekilde ispatlar. Bu ispat, şüphe eyleminde kendi varlığının farkında olmaktır (Bockover, 2007, 115). Şüphe yöntemi, kesin bir bilgi olan 'düşünüyorum o halde varım' ispatıyla sonlanır (Descartes, 1983: 58).

Bu ispattan sonra Descartes felsefesinde ilk ilke olan düşünen varlıktan felsefenin diğer kurucu iki ilkesi çıkarılır. İlk ilke, diğer iki ilkenin

kendisinden türetilmesinin kaynağı olur (Sarkar, 2003: 61). Descartes felsefesinde düşünme etkinliğinin sözünü ettiğimiz şekilde devam etmesi için de sonlu ruhun her zaman düşünen varlık olduğunun bilincinde olması gerekir. Bu bilinç durumu daha öncede söylediğimiz gibi sonlu ruhun, sürekli düşünen varlık olduğu bilgisidir (Bockover, 2007: 115). Descartes'a göre bu, açık ve seçik bilgisidir. Bir şeyin açık ve seçik farkında olmak bir bilinç durumudur (Descartes, 1998: 172). Sonlu ruh, düşünmesi ile varlığının özünün yer kaplamak değil düşünmek olduğunun açık ve seçik bilincindedir. Bu bilinç durumu, sonlu ruhun metafizik içerisindeki konumunun yer kaplamasından değil düşüncesinden geldiğini açıklar. Descartes metafiziğinde, sonlu ruhun konumunun açıklanması felsefe yapan varlığın, düşünen varlık (*res cogitans*) olduğunun bilgisidir (1998: 166). Bu bilgi aynı zamanda düşünen varlığın ilk ilke olarak metafiziğin hareket noktası yapılma nedenini bir kez daha gösterir.

Descartes metafiziğinde ilk ispatlanan ilke düşünen varlık olmadığı zaman bilginin diğer ilkeleri ispatlanamayacağı için bilgi felsefesi yapılamaz. Bu nedenle ilk ilke, bilginin ilk ögesi. Bilginin bu ögesi, diğer hakikatlerin çıkarılması için zorunlu olarak ilktir (Sarkar, 2003: 61). Descartes metafiziğinde bu hakikatlerin en önemlisi ikinci ilkenin çıkarımıyla elde edilir. İkinci ilke, Tanrı'nın varlığının ispatını yapar. Tanrı'nın varlığının ispatı, sonlu ruhun ispatından sonra ve onun aracılığıyla yapılır. İki metafizik ilkenin ispat sırası, epistemolojik kaygıyla oluşan bir düzeni ifade eder (2003: 61). Söz konusu düzen, ilkelerin çıkarımının epistemolojik olandan ontolojik olana gittiğini gösterir. İlk ilke, epistemolojik ikinci ilke de ontolojik amaçla kullanılır. İlkelerin sırası, ilkelerin kullanılma amacını gösterir. Amaç, metafiziğin öznesinin elde edeceği bilgiyi Tanrı'nın varlığı ile güvenceye almaktır.

Descartes'ın bu amaç ile hareket etmesinin nedeni, metafizik ve epistemolojisinin temel düşüncesi olan, bilginin ve varlığın köken ve kaynağının Tanrı olduğunu kabul etmesidir (Cottingham, 2002: 349). Demek ki Descartes, insanın amacı olan bilgi için sonlu düşünen varlığın tek başına yeterli olduğunu düşünmemektedir. Amaçlanan bilginin kaynağının kesinliği ve sağlamlığı için, Tanrı'nın varlığının ispatına ihtiyaç vardır. Metafizik ilkelerin çıkarılması için düşünen varlık, kendi varlığına yönelir. Düşünen varlığın yaptığı çıkarım, öznel bir düşünme deneyidir (Treanor, 2004:

251). Düşünen varlığın düşünmesiyle yaptığı çıkarım, zihninin içeriğidir. Bu içerik, doğuştan var olan idelerdir (Descartes, 1998: 176). Bu ideler doğuştan oldukları için (*idea innata*), bütün zihinler için ortaktır. İdeler söz konusu özelliklerinden dolayı objektiftirler. Descartes için bu zihin içeriği ile elde edilen bilginin güvencesi söz konusu objektifliktir (1998: 177). Yani Tanrı'dır. Ancak doğuştan ideler, düşünen varlık (*res cogitans*) tarafından bilindikleri için sübjektiftir.

Böylece Descartes felsefesinde bilginin sübjektifliğinin nedeni düşünen varlık, objektifliğinin nedeni ise Tanrı'dır (1998: 177). İdenin objektif ve sübjektif olma nedenini söylemek ontolojik ve epistemolojik kaynaklarını açıklamaktır. Doğuştan idelerin yerinin zihin olduğu ama zihin tarafından üretilmediklerini bu açıklamaya dayanarak söyleriz (Abruzzes, 2007: 259). Bunu söylemek Descartes metafiziğinin ikinci ilkesinin ontolojik olma nedenini de açıklar. Metafiziğin ikinci ilkesinin çıkarımı ile bu idelerin zihinde olma nedeninin Tanrı olduğu gösterilir. Descartes bunu sonsuz idesini ispatı ile gösterir (Descartes, 1998: 189) Descartes sonlu varlık olduğu için, bu idenin kendisinden gelemeyeceğini söyler. Bu idenin sonlu ruhunda olma nedeninin ancak kendisi gibi sonsuz bir varlık olacağını söyler. Ayrıca bu ide ruhumuzda her zaman olduğu için de ne zaman geldiğini bilemeyiz (1998: 189). O halde bu ide sadece kendisi gibi sonsuz ve tam varlık olan Tanrı'dan gelir. Sonlu ruh bu ideyi çıkarım yaparak ispatlar. Bu ispat, Tanrı'nın varlığının ideden çıkarımla ispatlanmasıdır (Abruzzes, 2007: 259).

Bu çıkarımın önemi Descartes metafiziğinde Tanrı'nın varlığının yaratıcı neden olarak öncel olduğunun gösterilmesini sağlamasındadır. Tanrı, sonsuz ve yaratıcı töz olarak evrenin yaratıcı nedenidir. Ancak varlıkların bilinmesi söz konusu olduğunda ikinci ilke olarak ispatlanır. Bunun nedeni Descartes'ın metafizikte, Tanrı'nın yaratıcı neden olduğu kanıtını ilk ilkenin ispatı üzerinden göstermesidir. Descartes'ın bunu yapma nedeni, Tanrı'nın varlığının ispatını, var olduğunu kesin olarak bildiği varlıktan başlatmak isteğidir (Descartes, 1998: 188). Kendi varlığından başka bir varlığı kesin olarak bilmediği için, Tanrı'nın epistemolojik ispatını kendi varlığına dayandırır. Ontolojik olarak kendi varlığının ispatını da Tanrı'nın varlığına dayandırır (1998: 189). Descartes bu kanıtlarla sonlu ruhun varlığının bilgisel ispatını arayacağımız yerin kendi varlığı olduğunu gösterir. O

halde Tanrı'nın varlığının ispatı için sonlu ruh varlığının dışına değil içine bakmak yeterlidir (1998: 37).

4. Metafizik İlkelerin İspatlanmasında Töz Tanımının Önemi

Descartes, metafiziğinde bu gerekliliğin koşul ve olanağını sonlu ruhun töz olduğu kabulü ile sağlar. Descartes, töz tanımı için “varlığını kendisine borçlu olan varlık” ve “Tanrı'nın günlük yardımına ihtiyacı olmayan varlık” ifadelerini kullanır (1983: 51). Birinci ifade sonsuz töz Tanrı'ya ikincisi sonlu tözler, ruh ve bedeni tanımlar. Descartes'a göre Tanrı, sonsuz, ebedi, değişmez, bağımsız, her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten bir tözdür (Descartes, 1998: 188). Ruh ve beden ise sonlu ve bağımlı tözlerdir. Descartes'ın töz tanımı, sonsuz töz ile sonlu tözlerin aynı anlamda töz olarak kabul edilemeyeceğini gösterir. Tanrı, varlığını kendisine borçlu olmasından dolayı bağımsız tözdür. Tanrı bu nedenle kendisinin ontolojik nedenidir. Sonlu ruh ve beden ise var olmak için Tanrı'ya ihtiyaçları olduğu için, bağımlı tözlerdir. Bu bağımlıktan dolayı sonlu tözler, Tanrı olmaksızın ne var olabilir nede bilebilirler (Beysade, 1997: 79).

Descartes felsefesinde sonlu tözün bilinmesi, tözün kendi etkinliğidir. Descartes, sonlu töz ruhun, Tanrı'nın günlük yardımına ihtiyacı olmadığını bu anlamda söyler. Bunun olanağı da öz kavramının kullanılmasıdır (1983: 53). Varlığı özü ile açıklamak sonlu tözlerin doğaları gereği olduklarından başka şekilde tanımlamayacaklarını gösterir. Sonlu tözler tanımlanmak ve bilinmek için özlere başka bir şeye ihtiyaç duymazlar. Bu kabul, Descartes felsefesinde sonlu ruhu ontolojik olarak Tanrı'ya bağlarken günlük yaşamını sürdürmesini sağlayacak olan bilgiyi elde etme konusunda kendi varlığının ispatına yönlendirir. Kendi varlığına yönelen sonlu ruh, özünün ispatıyla, metafizik içerisindeki konumunun, düşünen varlık olduğunu ispatlar. Descartes metafiziğinde gördüğümüz gibi ilk ilkenin ispatı ve ilkelerin ispat sırası ikili töz kabulü ile sağlanır (Beysade, 1997: 79). Ayrıca sonlu ruhun düşünme öz niteliğine sahip olduğu ispatının olanağı da töz olarak kabul edilmesinden gelir (Descartes, 1983: 52).

5. Metafizik İçerisinde Tözlerin Etkinlik ve Konumları

Demek ki Descartes metafiziğinde tözlerin konumu, özlere ispatından gelir. Düşünen varlık, kendisini bilmenin birincil olduğunu, kendisinin ve Tanrı'nın bilgisinin kendisinden düşünmeyle geleceğini bilen

varlıktır (Bagger, 2002: 219). Sonsuz töz Tanrı'nın konumu ise, sonsuz düşünme etkinliğinin sonucudur. Bu etkinliğin sonucunda Tanrı'nın ontolojik yaratıcı neden olduğu ispatlanır. Aynı zamanda Tanrı'nın, metafizik öznenin arkasındaki en son ve sağlam dayanak olduğunu da açıklar. Tanrı'nın yaratıcı neden olduğunu söylemek Descartes metafiziğinin objektif varlığının Tanrı, sübjektif varlığının ise düşünen varlık olduğunun bir kez daha söylenmesidir (Rowlandstout, 1998: 155). Objektif varlık olan Tanrı, ontolojik ve epistemolojik nedendir ama düşünen varlık (*res cogitans*), düşünme ve bilmeyi kendisinden başlatır. Bu başlatmanın sonucu olarak Descartes metafiziğinin hareket noktası Ortaçağ metafiziğinin hareket noktasından farklı olur.

Descartes metafiziği, ortaçağ metafiziğinin tersine yaratıcı nedenin değil düşünen varlığın ispatı ile başlar (Beyssade, 1997: 79). Descartes metafiziğindeki farklılık ile ortaya çıkan düşünen varlığın konum ve etkinliği, Tanrı'nın varlığının önüne geçmek demek değildir. Descartes felsefesinde böyle bir şeyin düşünülemeyeceği açıktır. Onun yapmak istediği şey, bilgi ideali temelinde sonlu ruhun etkinlik alanını belirlemek isteğidir. Sonlu ruhun etkin alanı düşünme ve bilmededir. Ama sonlu ruh bu etkinlikleri Tanrı olmadan gerçekleştiremez. Bu nedenle Tanrı, onun düşünme ve bilme etkinliğinin nedeni ve güvencesidir. Descartes felsefesinde hakikatin bilgisinin nesnesi, kaynağı ve değeri konusunda Tanrı'nın varlığına duyulan ihtiyaç, metafizik bilim içerisinde Tanrı'nın varlığının ispatını koşul haline getirir (RowlandStout,1998:156). Bu koşul da Descartes metafiziğinde Tanrı kavramına bilgi için ihtiyaç duyulduğunu gösterir. Descartes, metafiziğinde, sonlu ruh Tanrıyla ilişkisini de düşünen varlık olarak kurar. Bunun sonucunda da Descartes felsefesinde, Düşünen varlık (*res cogitans*) ve Tanrı arasındaki ilişki, doğrudan inanç ilişkisi olarak kurulmaz.

6. Res Cogitans ve Tanrı İlişkisi Temelinde Bilgi ve İnanç

Descartes felsefesi için bunu söylememizin nedeni metafizik içerisinde düşünmenin kullanılma amacı ve şeklidir. (1998: 156). Amaç ilk ilke olarak *res cogitans*'ın ispatıdır. Bu amaç için de düşünmenin şüphe yöntemini kullanması gerekir. İkinci ilke, bu amaç doğrultusunda, ikinci ilke olmalıdır. Bu ilke çıkarımla ispatlanmalıdır. Bu çıkarımı ruhundaki sonsuz idesinin ispatıyla yapar. Descartes'a göre sonlu ve eksik varlık, sonsuz ve

tam varlık tarafından yaratılmasaydı bu ideye sahip olamazdı. Ruhundaki sonsuz ve tam idesi Tanrı'nın yaratıcı varlığının kanıtıdır. Çıkarımı düşünen varlık, düşünmesi aracılığıyla yapmalıdır. Çıkarım ilişkisi ile Tanrı, insanın inancının nesnesi değil bilgisinin dayanağı ve güvencesi olarak ispatlanır.

Böylece Descartes metafiziğinde *res cogitans* ve Tanrı ilişkisi ikinci ilkenin ispatı ile başlar. Descartes'ın bütün felsefesinde bu ilişki, metafiziğinde kurulduğu şekliyle devam eder. Descartes, felsefesinde, insana, kendisi, Tanrı ve dünya ile ilişkisini düşünen varlık olarak kurdurtur. İnsanın felsefe yapma amacı, doğrudan Tanrı inancını göstermek değil felsefe ile yapacaklarını göstermektir. Bunun sonucu olarak da felsefesinde insan ve Tanrı arasındaki inanç ilişkisi doğrudan gösterilmez. Ancak Descartes'a göre insan ve dünyayı kapsayan bu bilginin dayanağı Tanrı'nın varlığıdır (Descartes, 1983: 39). Bu kabulden dolayı da Descartes felsefesinde düşünen varlığın aradığı hakikatin bilgisi, Tanrı inancını dışarıda bırakmaz aksine kapsar.

Descartes, metafiziğinde *cogito* ve Tanrı ilişkisini felsefe yapma amacı doğrultusunda şekillendirir. İnsan, kendi yaşamı ve dünyadaki yaşamını hakikatin bilgisiyle düzenlemek ister (1984: 28). Descartes felsefesinde *cogito* ile Tanrı ilişkisi bu bilgi dolayısıyla anlatılır. Descartes'a göre Tanrı, insanı ve dünyayı yaratmıştır ama insanın kendi ve dünyadaki yaşamının kontrolü akli ve bilgisi sayesinde kendisindedir (1983: 59). Descartes'ın bu söylediği felsefesinde bilgi ve inanç konusunun ele alınma biçimini etkiler. Descartes felsefesi teorik ve pratik bilimlerin birlikte çalıştığı bir felsefedir. Metafizik, insan düşünmesinin; fizik, yer kaplayan maddenin; tıp, insan bedeninin; ahlak, insan yaşamının; teknik, dünyayı düzenlemenin bilimidir. Bilimlerin her biri, felsefeyi yapmak isteyen varlığın hangi bilimle ne yapacağını ortaya koyar. Her bilim belli bilgiler ve bu bilgilerin uygulamalarını içerir. Dolayısıyla bilimlerin yapılma amacı, Tanrı'nın hakikatini değil hakikatin bilgisi olan bilgeliği elde etmektir (1983: 38). Bilgelik, Tanrısal varlığın bilgisi değil insanın bilmek istediği bir konunun tam, eksiksiz ve uygun bilgisini kapsar. Hakikat arayışının değişmesi felsefe yapma amacının ontolojik kayıdan epistemolojik olana yöneltilmesinin sonucudur (Rowlandstout, 1998: 168).

Felsefe yapma amacının değişmesinin sonucunda Tanrı kavramı,

Descartes metafiziği içerisinde dinsel inancın konusu değil hakiki bilginin ilkelerinden birisi olarak yer alır. Hakiki bilgiyi elde eden ilke olarak yer almaz. Ancak ikinci ilke olmadan da ilk ilke, kendisini evrendeki hakikatlere ulaştırarak yolu bulamaz (1998: 203). Descartes, metafiziğin ilkelerini bu yolun bulunmasına göre belirler. Bu yol için, metafiziğinin ilkelerini teoloji ile ilişkilendirmez. Felsefe, teolojiyle değil bilimlerle birlikte çalışan bir alan olarak kabul edilir (Cunning, 2003: 88). Bunun sonucunda da Descartes felsefesi, Tanrı kavramıyla temellendirilen teoloji içerikli bir felsefe değil, Tanrı kavramının güvence olduğu bilimlerin felsefesi olur.

Ancak bu söylediğimiz Descartes felsefesinde bilgi ile inancın birbirinden ayrı alanlar olarak temellendirilmesi değildir. Descartes'ın bilgi felsefesi yaparken böyle bir amacı yoktur. Böyle bir amaç olmadığı için de felsefesinde Tanrı inancının sorgulanması gibi bir durum söz konusu değildir. Şüphe yönteminin kullanımında Tanrı'nın varlığının epistemolojik olarak kendisini aldatabileceğini söyler (Descartes, 1983: 6). Ancak bu, Descartes'ın Tanrı inancını sorgulaması değildir. Descartes bilgiyi düşünmesiyle elde ederken Tanrı'nın varlığının bilgisini de bunun dışında bırakmaz. Tanrı'nın varlığının bilgisi de düşünmesiyle ulaştığı bilgidir. Descartes düşünmeyle Tanrı'nın her şeye gücü yeten varlık olduğunu kanıtlar (Bagger, 2002: 218). Descartes Tanrı'nın varlığını bu şekilde bildiği için, Tanrı'nın varlığına olan inancı güçlenir. Descartes felsefesinde res cogitansın konumu, bilgi ile inanç arasına mesafe koymak yerine inancı daha da güçlendirir. Düşünme, Tanrı'nın bilgisini ispatlarken inancını da ispatlar. Tanrı, düşünen varlığı yaratmasaydı düşünen varlık hiçbir şey yapamazdı (Descartes, 1998: 176). Descartes metafiziğinde ikinci ilkenin ispatı süresince bunu anlatır. Descartes felsefesinde Tanrı inancının bilgi içerisinde gösterildiği yer bu ispattır. Ancak ispatın yapılma amacı inancı, bilgiden ayırmaz.

Descartes, Tanrı inancına bilgi felsefesinde dinsel amaçla değil bilimsel amaçla yer verir. Bununla da bu kavramın sadece dini inancı değil felsefe bilgisini de güçlendirebileceğini gösterir. Bunu da teolojii felsefenin bilimleri arasında kullanmadan yapar. Sonlu tözler ruh ve bedeni, Tanrı'nın varlığının güvencesiyle metafizik sisteme, tözlerin birleşimi olan insanı da bilgi sistemine yerleştirir. Bilen insanın Tanrı inancı ile sorunu yoktur. Düşünmesiyle varlığını ispatladığı Tanrı'nın varlığının inancına

zaten sahiptir. Descartes, Tanrı'nın varlığının ruhta her şeyden önce var olduğunu söyler (Descartes, 1984: 28). İnsan, düşünmesiyle sahip olmadığı hakikatin bilgisinin peşindedir. Bu da Sonuç olarak Descartes felsefesinde Tanrı kavramını kullanma amacı bu felsefenin inanç değil bilgi felsefesi olmasına neden olur. Felsefesi, bilgi ile inanç ayrımını değil aksine Tanrı inancının yerinin bilgi olduğunu gösterir. Bu nedenle Descartes felsefesinde insanın Tanrı'ya olan inancı, bilgi ile korunur hatta pekiştirilir.

Sonuç

Descartes felsefesi, bilgi ideali için yapılan bir felsefedir. Bu ideal, hakikatin bilgisidir. Descartes, hakikatin bilgisinin, bilgeliğin bilgisi olduğunu söyler. Bu bilgeliğin insanın bilgeliğidir. İnsanın bilgeliği kendi yaşamı ve dünyadaki yaşamını düzenlemek olduğu için Descartes bu bilgeliği insanın bilimler ile elde etmesini ister. İnsanın kendi yaşamını düzenlemesi için metafizik, ahlak ve tıp bilimine, dünyadaki yaşamını düzenlemesi için metafizik, fizik ve teknolojiye ihtiyacı vardır. Bilimler arasında metafizik hem insanın kendi yaşamı hem de dünyadaki yaşamını düzenleyecek bilginin elde edilmesi için temeldir. Metafiziğin temel olduğu kabulünün nedeni, hakikatin bilgisinin ilkelerinin sadece metafizikle elde edileceği düşüncesidir. İlkeler doğuştan insan ruhunda oldukları için sadece düşünmenin bilimi olan metafizik ile bilinebilirler.

Felsefenin elde etmeyi istediği bilgeliğin bilgisinin ilkeleri üç tanedir. Üç ilkeyi bildiğimiz zaman bilginin hakikatine ulaşmış oluruz. Descartes bu ilkelere karşılık gelen varlıklara töz adını verir. Bu nedenle bu varlıklar, metafizik bilimin konusunu oluştururlar. Metafizik, tözleri ilkeler aracılığıyla ispatlayan bilimdir. Descartes metafiziğinde tözün sonsuz (Tanrı) ve sonlu (ruh ve beden) olmak üzere ikiye ayrılma nedeni de budur. Sonlu varlıkların ilkeler aracılığıyla ispatlanmak için töz olarak kabul edilmeleri gerekir. Düşünmek ve yer kaplamak ilkesini taşıyan varlık olmadığı zaman ilkelerin ispatı da yapılamaz. Düşünmek ve yer kaplamak iki sonlu varlığın ispatlanmasının ilkeleridir. Descartes'a göre töz varsa ilkesi de vardır. Bunu ilkenin öz olduğu kabulünün sonucunda söyler. İlke, tözün ondan ayrılmayan doğasıdır. İlke burada tözün olmazsa olmaz dayanağıdır. Bu dayanak olmadığı zaman tözün doğası kaybolacağı için tözün var olduğu söylenemez.

Descartes, metafiziğin ilkelerin bilimi olmasını özcülük ile sağlar. Özcülük, Descartes metafiziğinin sadece konusunu değil öznesini de belirler. Metafiziğin ilkelerin bilimi olmasından dolayı öznesi de bu bilimi yapacak olan düşünme varlığıdır. Düşünen varlık ile Descartes, metafiziğinin hareket noktasının yaratıcı neden olan Tanrı'nın ispatı değil ilk ilke olan sonlu ruhun ispatı olduğunu gösterir. Metafizik bununla Tanrısal hakikati ispatlamanın bilimi değil insan için gerekli olan hakikatin bilgisinin ilkelerini ispatlayan bilim olur. Bunun sonucunda metafizik, düşünme etkinliği ile sonlu ruhun Tanrı'nın varlığından önce ispatlanmasına neden olur. Bu söylediğimiz felsefe yapma amacı doğrultusunda metafizik yapma amacının Ortaçağ metafiziğinden farkını ortaya koyar. Aralarındaki fark, Descartes metafiziğinin hem öznesi hem de konusunun değişmesidir. Descartes metafiziğinin konusu ontolojik hakikatin değil epistemolojik hakikatin ilkelerini ispatlamak olur. Metafiziğin öznesi olan insan da inanmak için değil bilmek için düşünür. İnsanın düşünme nedeni Descartes metafiziğinde tözlerin konumunu felsefe yapma amacı doğrultusunda belirlenmesidir. Tözlerin konumu da Descartes metafiziğinin inanç değil bilgi metafiziği olmasına neden olur.

Bunun en belirgin göstergesi de bilgi metafiziğinin Descartes felsefesinde teolojiyi bilim olarak temellendirmemesidir. Bu da Descartes felsefesinin teoloji ile değil Tanrı kavramı ile ilişkisine neden olur. Bu bağın nedeni, Descartes'ın Tanrı kavramı kullanılmadan bilgi felsefesi yapmasının olanaksız olduğunu düşünmesidir. Tanrı'nın varlığının metafiziğin ikinci ilkesi olduğu kabulü bu düşüncenin sonucudur. Descartes felsefesinde Tanrı, evrenin yaratıcı nedeni ve bilginin ilkelerinin kaynağı olduğu için, Tanrı'nın varlığı ispatlanmadan felsefe yapmak olanaklı değildir. Sonlu ruh varlığının bilme etkinliği, Tanrı olmadan gerçekleşmez. Bu gerçekleşmeden de sonlu varlık metafiziğin hareket noktası olamaz. Descartes'a göre insan bilir, Tanrı yaratır. Tanrı, yaratırken insana yeteneklerini verir. Bu yetenekleri kullanmak dolayısıyla da bilmek, insanın işidir.

Böylece Descartes felsefesinde res cogitans ve Tanrı kavramlarının konumu, ilişkilerinin inanç değil bilgi amaçlı kurulmasına neden olur. Bu kurmanın sonucunda da inanç değil bilgi felsefesi ortaya çıkar. Ancak Descartes, bilgi felsefesini inanan bir filozof olarak yapar. Bu da Descartes felsefesinde inancın bilginin içine yerleşmesine neden olur. İnancın bilgi

içerisinde kendisine yer bulması, din felsefesi yapma ihtiyacını da ortaya çıkarmaz. Bu durum Descartes felsefesinin din felsefesi olmamasını sağlarken aynı zamanda inancın bu felsefede her zaman güçlü bir şekilde varlığını sürdürmesini sağlar.

Kaynaklar

- Abruzzes, J. (2007). The Structure of Descartes's Ontological Proof. *British Journal for History of Philosophy*, 15 (2), 253-282.
- Bagger, C. (2002). The Ethics of Belief: Descartes and the Augustinian Tradition. *The Journal of Religion*, 82, 205-224.
- Beyssade, J.-M. (1997). Descartes: Felsefi Bir Devrim mi? *Cogito*, 10, 63-81.
- Bockover, M. I. (2007). Metaphors of Self in Confucius and Descartes. *Religion East and West*, 7, 107-120.
- Cottingham, J. (2002). Descartes and Voluntaries of Belief, *The Monist*, 85 (2), 343-360.
- Cottingham, J. (1988). *The Rationalists*. Oxford: Oxford University Press.
- Cunning, D. (2003). Descartes on the Immutability of the Divine Will. *Religious Studies*, 39, 79-92.
- Descartes, R. (1984). *Metot Üzerine Konuşma* (çev. K. S. Sel). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Descartes, R. (1998). *Metafizik Düşünceler* (çev. M. Karasan). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- Descartes, R. (1983). *Felsefenin İlkeleri* (çev. M. Akın). İstanbul: Say Yayınları.
- Sarkar, H. (2003). *Descartes' Cogito*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schiffer, S. (1976). Descartes on His Essence. *The Philosophical Review*, 85 (1), 21-43.
- Stout, R. (1998). Descartes' Hidden Argument for the Existence of God. *British Journal of the History of Philosophy*, 6 (2), 155-168.
- Treanor, N. (2004). The Cogito and the Metaphysics of Mind. *Philosophical Studies*, 130, 247-271.

Öz: Descartes metafiziği felsefesinin ilk ve hazırlık bilimidir. Bunun nedeni Descartes'ın bilgi felsefesi yapmasıdır. Descartes metafizik ile bu felsefenin ilkelerini ispatlar. Bu ilkeler, bilgi felsefesinin öznesini ve doğruluğunun güvencesini sağlar. Descartes bilgi felsefesinin öznesinin cogito, doğruluğunun güvencesinin de Tanrı'nın varlığı olduğunu söyler. Descartes bu varlıkları metafiziğinde töz olarak adlandırır. Bu iki töz Descartes'ın bilgi felsefesinin en temel iki varlığıdır. Bu iki varlık ispatlanmadan bu felsefe yapılamaz. Cogito bu felsefenin düşünen varlığı, Tanrı da yaratıcı varlığıdır. Descartes metafiziğinde bu iki varlığın bağı, Descartes felsefesi içerisinde bilgi ve inanç konusunun ele alınma şeklini etkiler. Bu nedenle bu yazıda bu iki varlık arasındaki bağın Descartes'ın felsefesindeki önemi ele alınacaktır. Descartes felsefesinde, her şeyi düşünen varlık olarak yapan insan, bilgi ve inanç ile ilişkisini nasıl kurar? Bu yazının amacı, arkasındaki etkenler değerlendirildiğinde, Descartes felsefesinde, bilgi ve inanç konusunun nasıl olduğunu anlamaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Metafizik, epistemoloji, cogito, Tanrı, töz, öz, bilgi, inanç.

